

ZAPISKI IN GRADIVO

OPEROZ JURIJ ADAM BARON GRIMŠIČ

LUCIJAN ADAM

Član starodavnega gorenjskega plemiškega rodu Jurij Adam baron Grimšič se je rodil na gradu Grimšice na Rečici pri Bledu, danes je to že Bled, dne 25. marca 1670 očetu Ivanu Ludviku in materi Ani Barbari rojeni List.¹ Glede letnice njegovega rojstva je nemalo zmede, ki sicer izvira že iz zgodnjega 18. stoletja, ko je Janez Gregor Dolničar pisal biografije zaslužnih mož tistega časa in pri Juriju Adamu Grimšiču verjetno zgrešil pravo letnico rojstva.² Verjetno pravim zato, ker se danes tega ne da več preveriti, saj je medtem letnico nekdo radiral in popravljjal, tako da se danes da razbrati kot rojstno letnico leto 1676. Steska, ki je leta 1901 v Izvestjih med mnogimi drugimi objavil tudi biografijo Jurija Adama Grimšiča in pri tem kot vir navedel Dolničarja, navaja letnico 1667.³ Obe letnici sta napačni. Glede pravega datuma rojstva moramo pač verjeti krstni knjigi blejske župnije, v kateri je navedeno, da je bil 13. aprila leta 1670 krščen Jurij Adam, zakonski sin Ivana Ludvika in Ane Barbare rojene List.⁴ Vpisu je priložen listič, na katerem so z isto roko prepisani podatki iz krstne knjige, čisto na vrhu pa je pripisano, da se je rodil 25. marca. Dokaj zanesljivi Lazarini v svoji genealoški zbirki, ki je danes v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani, navaja sicer pravo letnico rojstva, a napačen datum - 20. marec.⁵ Avtor prispevka o Juriju Adamu Grimšiču v Slovenskem biografskem leksikonu pa je vso zadevo enostavno prepisal od Steske.⁶

Tudi cerkvene knjige niso vedno točne. Navedel sem že, da je bila mati Jurija Grimšiča, vsaj tako piše v krstni knjigi, Ana Barbara rojena List. Vse lepo in prav. Toda leta 1688, ko je umrla, piše v mrliški knjigi, da je bila stara 63 let.⁷ Potemtakem je bila leta 1670, ko je rodila Jurija Adama, stara kar 45 let. To bi bilo še sprejemljivo, a kaj, ko je leta 1675 rodila še eno hčerko in tedaj bi bila stara 50 let.⁸ Schönleben⁹ si s tem ni belil glave, problem pa je videl Lukančič¹⁰ in verjetno po njem tudi pisec genealoških tabel, ki

jih danes hrani Arhiv Republike Slovenije.¹¹ Zato slednja dva navajata, da je Ivan Ludvik imel dve ženi. Enakega mnenja je tudi Lazarini.¹² Vendar je bolj verjetno, da se je vpisovalec v mrliško knjigo zmotil in je vpisal preveliko starost. Sicer pa je vso stvar še bolj zapletel Schiviz,¹³ ki je v svojih Matrikah kranjskega plemstva pri Ani Barbari Grimšič rojeni List napisal, da je umrla stara 72 let.

O mladih letih Jurija Adama ne vemo prav dosti. Skoraj vsi podatki izvirajo od Dolničarja.¹⁴ Po opravljenih domačih šolah se je izobraževal v Rimu, kjer je študiral slikarstvo v šoli takrat zelo upoštevanega Carla Maratte.¹⁵ Kasneje se je, kot piše Dolničar, učil še stavbarstva in vojništva. Po vrnitvi domov je postal sodni prisednik in cesarski svetnik.¹⁶ Na Kranjskem ga zasledimo leta 1701 med darovalci knjig za pravkar ustanovljeno prvo javno knjižnico ljubljanskih operozov.¹⁷ Kdaj je postal član učene družbe, viri ne povedo. Zanesljivo se je to zgodilo med 1701 in 1709. V seznamu članov v knjižnici, ki so jo operozi delili ob svoji prvi predstavitvi v javnosti 13. decembra 1701, se ne omenja.¹⁸ V nekem seznamu akademikov, ki so izdajali svoja dela v okviru učene družbe, pa se pri letnici 1709 omenja Jurij Adam Grimšič skupaj z navedenimi deli.¹⁹ V tem času se je ves predal akademskemu delu, saj je poleg nekaj znanstvenih del (Dolničar prinaša podatek, da je bil Grimšič politični in stavbarski pisatelj)²⁰ vsaj leta 1712 v Ljubljani vzdrževal nekakšno slikarsko akademijo,²¹ ki je mogoče naslednica leta 1702 omenjene družbe risarjev.²² Za slednjo velja še danes splošno prepričanje, da ni nikoli zaživela.²³ Podatki pri Dolničarju kažejo drugače. Žal drugih podatkov o slikarski šoli Jurija Adama Grimšiča zaenkrat ni. Dolničar navaja tudi, da ja bil Jurij Adam sodni prisednik in cesarski svetnik.²⁴ V virih se dolga leta omenja kot upravitelj vicedomskega urada za Kranjsko.²⁵ Dostikrat ga najdemo kot komisarja in cesarskega pooblaščenca v raznih

kočljivih zadevah.²⁶ Ko je leta 1716 umrl njegov starejši brat Jurij Karel,²⁷ se je Jurij Adam vrnil domov in poleg odgovorne službe v Ljubljani prevzel vodenje domačega grajskega gospodarstva, nekaj kasneje pa še približno enako velike posesti na Dolenjskem, ki jo je v zakon prinesla njegova druga žena Marija Suzana Semenič.²⁸ Doma se je Jurij Adam zapletal v nesmiselne spore predvsem z upravitelji sosednjega blejskega gospostva. Kot visok deželni uradnik si je upal marsikaj. Tako je leta 1721²⁹ organiziral velik lov z gosti, gonjači in psi kar po loviščih sosednjega blejskega gospostva. To je izvedel upravitelj in poslal v lovišče dva grajska lovca, da opozorita Grimšica. Ta pa jima je odvzel puški in ju nagnal nazaj v grad. Takratni upravitelj Anton Ignac Lebnegg je Grimšica tožil v Briksen, vendar briksenški škof ni mogel ničesar ukreniti. Zadeva se je razpletla šele ob vizitaciji leta 1746, ko se je briksenški škof Gašper Ignac Künigl spravil z Grimšicem in mu v spravo in čast organiziral velik lov na zajce.³⁰ To pa ni bil edini spor med graščinama. Jurij Adam je nemalokrat spravljal v zadrego tudi prijatelje in znance. Dosti je prijateljeval z upraviteljem Andrejem Evzebijem Gallenfelsom, ki je nasledil Lebnegga. Marija Suzana, druga žena Jurija Adama, je bila celo krstna botra Gallenfelsovi hčerki.³¹ Leta 1734 si je Grimšic prisvojil nekatere desetinske pravice na blejskih posestih.³² Upravitelj ga je bil primoran tožiti škofu v Briksen, ki je sprožil proces pred sodiščem v Ljubljani. Proces se je vlekel kar 27 let in je Jurij Adam Grimšic medtem umrl. Sicer svojeglav, a silno razgledan in sposoben, je razrešil marsikatero težavo in zagato kot komisar in ga je cesarska pisarna v ta namen rada pooblaščala. Predvsem sloves veščaka je bil verjetno vzrok, da mu je bilo skoraj osemdesetletniku še vedno poverjeno vodenje vicedomskega urada za Kranjsko. Jurij Adam Grimšic je umrl 4. januarja 1757 v visoki starosti 87 let.³³ Bil je dvakrat poročen. Prvič z Ano Krescenijo rojeno Reifing, vdovo po Gotfridu Erenrajhu baronu Winterhofnu, ki pa je že po dobrih petih letih zakona umrla.³⁴ Druga žena in dolgoletna sopotnica mu je bila Marija Suzana rojena Semenič, ki ga je za šest let preživela.³⁵ V obeh zakonih ni bilo otrok. Zato je Jurij Adam svoje nemajhno premoženje v oporoki namenil pranečaku

Juriju Andreju Grimšicu, vnuku brata Jurija Karla.³⁶ Ta je večino časa prebil v Ljubljani in se za domače gospodarstvo ni dosti brigal, tako da je bilo ob njegovi smrti leta 1791 hudo zavoženo. Domači grad je bil tako propadel, da je bil vreden le 900 goldinarjev.³⁷ Premoženje slovitega prastrica je polagoma skopnelo.

Ko sem poskušal ugotoviti, kaj vse je operoz Jurij Adam ob smrti zapustil, sem ugotovil, da ni nikjer njegovega zapuščinskega inventarja. K sreči se je ohranil zapuščinski inventar Jurija Adama Grimšica iz leta 1791 oz. 1792.³⁸ Iz njega se zrcali marsikatera posest, ki jo je nekoč imel njegov prastric. Med zanimivejšimi zadevami iz zapuščinskega inventarja je prav gotovo popis grajske knjižnice, ki šteje 56 naslovov v več delih, tako da je skupno število knjig skoraj trikrat tolikšno. Iz samega popisa se da sklepati, da je Jurij Andrej sila malo prispeval k tej knjižnici. Na prste ene roke lahko preštejemo knjige, ki so izšle po smrti njegovega prastrica. V celem je to neki starejši fond in skoraj zagotovo izvira iz zapuščine Jurija Adama Grimšica. Velika večina knjig je iz 16. in 17. stoletja. Marsikatera je bila že dodobra poškodovana, saj pisec inventarja ne ve naslova, npr. *Canti di Lodovico Ariosto, senza titolo, Pesmi Lodovica Ariosta, brez naslova*. Tudi sicer pisec inventarja ni bil preveč natančen, saj pri prenekateri knjigi le opisno navaja, za kaj gre v njej. Tako npr. navaja kot naslov *Geonologia familie averspergiae*, kjer je šele iz kraja in letnice izdaje, *Labaci 1681*, razvidno, da gre za Schönlebnovo znamenito genealoško delo o Turjačanih. Da je bila knjižnica last nekoga, ki je študiral v Italiji, mogoče pove podatek, da je v zbirki tudi statut padovanske univerze iz leta 1645 in več knjig v toskanskem (in *lingua Toscana*) in florentinskem jeziku (in *volgare fiorentiano*). Sicer je večina knjig v italijanskem jeziku. Med njimi naj omenim neki stari atlas brez podrobnejšega opisa, nekaj slovarjev s konca 17. stoletja, dela *Tacita, Seneke* in predvsem mnogo del *Plutarha* oz. o *Plutarhu*, ki jih je lastnik zbiral namensko, pri čemer je videti, da je bila večina *Plutarh*ovih del izdanih med leti 1566 in 1614 v Benetkah. V knjižnici je tudi nepogrešljivi *Petrarca*, beneški tisk iz leta 1553. V Benetkah je bila z letnico 1712 izdana tudi zanimiva knjiga o *Kongu* in *Etiopiji*. Eden od zanimivejših

avtorjev v knjižnici je tudi Galilei. Nasploh je skoraj za tretjino knjig v inventarju navedeno, da so bile izdane v Benetkah, kot mesta izdaj pa se omenjajo še Ljubljana, Rim, Nürnberg, Antwerpen, Praga, Dunaj, Firenze, Padova, München in Frankfurt.

Od ljubljanskih tiskov je tu predvsem nekaj Schönlebna, poleg že omenjene genealogije Turjačanov npr. še prvi del *Annales Carnioliae* iz leta 1681. V popisu najdemo tudi Valvasorjevo Topografijo Kranjske, ki je izšla v Münchnu leta 1679. Navedenih je tudi dosti strokovnih knjig, predvsem priročnikov juridične narave, ki jih je Jurij Adam Grimšič verjetno uporabljal v svojem poklicu. Skratka, zanimiva, že za tiste čase stara knjižnica, saj je bil lep del knjig že takrat star več kot dvesto let. Majhno razočaranje je le v tem, da Jurij Adam Grimšič kot sin stare kranjske rodbine v zbirki ni imel več domačih tiskov. Sicer vemo, kaj se je v zgodovini dogajalo s protestantskimi knjigami, a čas, ki ga je Jurij Adam živel, je bil drugačen in bi ljubitelj lahko nabavil marsikaj. Če se ozremo po ohranjenih zapuščinskih inventarjih, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani, lahko ugotovimo, da je npr. grof Janez Karel Thurn-Valsassina iz Radovljice že leta 1683 imel v svoji knjižnici takrat vse sveže izdaje Valvasorja in večino Schönlebnovih genealoških del, ki se nanašajo na domače plemstvo.³⁹ Tudi grof Janez Herbert Kacijanar je leta 1681 imel zajetno, kar 225 naslovov obsegajočo knjižnico, za katero pa je iz zapuščinskih inventarjev njegovih prednikov razvidno, da je rasla vsaj stoletje. Knjižnica je imela poleg velike množine protestantskih knjig tudi dosti domačih tiskov in rokopisov, tako npr. znamenito Celjsko kroniko, knjigo o življenju Herberta Turjaškega, ki jo je spisal Jurij Khisl in leta 1575 natisnila Mandelčeva tiskarna v Ljubljani, knjigo o Lambergih itd.⁴⁰ Takih knjig v grimšiški knjižnici ni. Jurij Adam Grimšič je bil študent italijanskih univerz in je deloval v ljubljanski učeni družbi, ki je prehitro zamrla, da bi se uspela približati narodu. Skoraj vse breme Akademije je zadnja leta ležalo na Dolničarju, zato lahko upravičeno trdimo, da je le-ta z njegovo smrtjo tudi sama umrla. Ko je Dolničar leta 1719⁴¹ umrl, je bil Jurij Adam Grimšič že v deželni službi. Akademija je bila tedaj zanj že

preteklost. Glede grimšiške knjižnice lahko mirno trdimo, da jo je zbral Jurij Adam. Pred njim v rodbini ni bilo osebe, ki bi bila sposobna zbrati oz. uporabljati tako knjižnico. Da je Jurij Adam knjige imel, je razvidno iz že omenjenega podatka, da je leta 1701 skupaj s stolnim dekanom Janezom Antonom Dolničarjem, škofom Žigo Herbersteinom, proštom Janezom Krstnikom Prešernom, Janezom Jakobom Schillingom in Markom Gerbcem za novo ustanovljeno javno knjižnico operozov prispeval dosti knjig.⁴² Vendar se zdi, da je z zatonom Akademije usahnila tudi njegova zbirateljska strast. Po letu 1715 ne zaznamo več bogatitve fonda. Če sklepamo po letnicah izdaje, novih nabav ni bilo. Kje je knjižnica danes, ne vemo. Pri Grimšičih 19. stoletja je ni najti. Rodbina je v moški črti izumrla z Janezom Nepomukom leta 1884. Ta je imel le dve hčerki, ki sta kasneje skupaj z materjo vdovo živeli na Dunaju oz. Klosterneuburgu.⁴³ Mogoče je knjižnica z zadnjimi Grimšiči zapustila Kranjsko, mogoče se je izgubila že prej.

“Omne viretum sedulo obit”: vse, kar zeleni, ima svoj konec. To geslo si je izbral operoz Jurij Adam Grimšič z vzdevkom Cupidus, tisti, ki želi delati, hrepeneč po delu.⁴⁴ Njemu se je lastno geslo uresničilo dobesedno. Utonil je v pozabo. Za njim je ostal nevelik kup porumenelega papirja. Mogoče še obstaja kje baronska diploma, ki jo je Jurij Adam skupaj z bratom Jurijem Karlom dobil od cesarja Leopolda leta 1701.⁴⁵ Od njegovih del so ostali le naslovi. Tudi cerkev Marijinega oznanjenja na današnjem Vodnikovem trgu v Ljubljani, v kateri je bila svoje dni slika sv. Cecilije, edino znano slikarsko delo Jurija Adama Grimšiča,⁴⁶ so že davno podrli.

OPOMBE:

1. L. Adam, Grimšiški gospodje v srednjem veku, rkp., Naloga za raziskovalno dejavnost Gimnazije Kranj, 1991-1992, str.9-26, 40-43, 45-46 (Adam). – 2. J.G. Dolničar (Thalnitscher), *Ectypon bibliothecae publicae Labacensis*, 1715-, rkp., str.100, Semeniška knjižnica Ljubljana (Dolničar). – 3. V. Steska, *Dolničarjeva Bibliotheca Labacensis publica*, IMK 1900, str.151.152 (Steska 1). – 4. NŠALj, Maticе, Bled, Krstne knjige IV., 1670-1682, str.1 (naknadna paginacija) (KK Bled IV.). – 5. ZAL, Lazarinijeva

genealoška zbirka, Grimbschitz (Lazarini). – 6. SBL II., str.261 (Grimbschitz Jurij Adam). – 7. NŠALj, Matice, Sv. Nikolaj - Ljubljana, Mrliške knjige II., 1658-1735, str.105 (naknadna paginacija) (MK Ljubljana II.). – 8.L. Schiviz von Schivizhoffen, Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain, Görz 1905, str.365 (Schiviz). – 9. J.L. Schönleben, Genealogica, rkp., AS, I/42 r, Grimbschitz, str.228-229 (Schönleben). – 10. J.G. Lukančič (Lukantschitsch), Crainerisch Stammbuch II., rkp., AS, I/44 r (Lukančič). – 11. AS, Genealoške tabele, Lit. G - Grimbschitz. – 12. Lazarini, Grimbschitz. – 13. Schiviz, str.179. – 14. Dolničar, str.100. – 15. Enciklopedija likovnih umjetnosti III., Zagreb 1964, str. 402. – 16. Steska 1, str.152. – 17. V. Steska, Academia Operosorum, IMK 1900, str.79 (Steska 2). – 18. Steska 2, str.47-54. – 19. H. Bren, Za zgodovino akademije ljubljanskih operozov, Carniola 1919, str.214 /Bren). – 20. Dolničar, str.100; V. Steska, Slike v ljubljanskih cerkvah okoli leta 1715, IMK 1902, str.53 (Steska 3). – 21. Dolničar, str.100; Steska 1, str.151-152; Steska 3, str.53. – 22. Steska 2, str.39. – 23. J.R. Coraduzzi, Akademske čebele ljubljanskih operozov, 1701, prev. P. Simoniti 1988 (opomba istega na str.79). – 24. Steska 1, str.152. – 25. M. Smole, Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. - 1747, I. del: Cerkevne zadeve Lit. A - F, Ljubljana 1985, str.222, 244 (Smole 1). – 26. M. Smole, Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. - 1747, II. del: Cerkevne zadeve Lit. G, Ljubljana 1988, str. 174 (Smole 2). – 27. NŠALj, Matice,

Bled, Mrliške knjige I., 1707-1731 (ni paginirana) (MK Bled I.). – 28. AS, Zapuščinski inventar Marije Suzane roj. Semenitsch por. Grimbschitz, dat. 1763 13/5 in 1763 5/6, fasc. XIX., št.129, Lit. G (ZI MSS). – 29. F. Gornik, Bled v fevdalni dobi, Bled 1967, str. 151 (Gornik 1). – 30. AS, Graščinski arhivi III., Bled, Reg. str.41, Justitialia, fasc.28. – 31. Schiviz, str.366. – 32. E. Goller, Die Herrschaft Veldes 1641 bis 1803, rkp., doktorska disertacija, Univerza v Innsbrucku 1984, str.180 (Goller). – 33. NŠALj, Matice, Bled, Mrliške knjige II., 1731-1769 (ni paginirana) (MK Bled II.). – 34. AS, Zapuščinski inventar Ane Krescencije roj Reifing, vdove baronice Winterhoffen, por. Grimbschitz, dat. 1706 18/8, fasc.XVIII., št.61, Lit. G (ZI AKR). – 35. ZI MSS v AS. – 36. AS, Zbirka oporok No. III., Num.57, Lit. G. Grimbschitz Georgius Adamus (O JAG). – 37. Goller, str.222. – 38. AS, Zapuščinski inventar Jurija Andreja Grimšica, dat. 1791 16/11 in 1792 21/11, fasc.XX., št.175, Lit. G (ZI JAG). – 39. AS, Zapuščinski inventar grofa Janeza Karla Thurn-Valsassina, dat. 1683, fasc. XLVI., št.18, Lit. T (ZI JKT). – 40. AS, Zapuščinski inventar grofa Janeza Herberta Kacijanarja, dat. 1681, fasc.XXVI., št.17, Lit. K (ZI JHK). – 41. Steska 2, str.88. – 42. Steska 2, str.79; Steska 1, str.135. – 43. Lazarini v ZAL. – 44. Bren, str. 213 (za prevode oz. pojasnila se zahvaljujem prof. dr. Bredi Čop). – 45. P.v. Radics, Die Freiherren von Grimschitz, Wien 1871, str.34.35 (Radics). – 46. Steska 3, str.53.

ROMANJE K JEZERSKI MATERI BOŽJI

DARKO KNEZ

Kratek zgodovinski pregled

Marsikatera slovenska božja pot izvira iz poganskih časov, ko so se naši predniki zbirali na svetih krajih, kot so gore, gozdovi, izviri studencev in rek, kjer so častili svoje bogove in jih obdarovali. Krščanstvo je marsikatero pogansko svetišče odstranilo in na njegovo mesto postavilo svoje. Tak primer je tudi blejski otok, kjer so po izročilu imeli oltar ali tempelj že stari Slovani. Posvečen je bil boginji Živi.¹

Stara pravljica pripoveduje, da je v tem času

na otoku sredi jezera stal tempelj malika Radegasta, "indiškiga Višnuta", boga podnebja in vode. Pravljica pravi, da so se že davno umaknile te neverske spake in da so se njihovi ostanki v globokem jezeru utopili, na tem mestu pa so postavili sedež prečisti Devici, neomadeževani Kraljici Mariji. O tem nekaj pove listina iz leta 1485, s katero je papež Inocenc VIII. potrdil posest blejske gosposčine briksenskim škofom, ki pravi, da so kmalu po tistem, ko je cesar Henrik II. v letu 1004 podelil škofu Albuinu blejsko gosposčino tako, da sta po njegovi smrti šla dva dela dohodkov briksenškim škofom, en